

Vraggods fra en verdenskrig

af Olaf Berg Nielsen

I modsætning til en stor part af Sønderjylland, som fra 1864 til 1920 var tysk, oplevede Thy og Hanherred ikke direkte krigshandlinger under den første verdenskrig fra 1914-18. Man hørte bulder fra havet og miner og døde marinesoldater drev i land på vore kyster. I Thy og Hanherred drejer det sig om 51 grave, 44 tyske og 7 engelske. Artiklen omtaler historien om nogle enkelte af disse grave.

Hvad får én til at interessere sig for grave fra de to verdenskrige? Et enkelt spørgsmål satte det hele i gang. Som et Jehovas Vidne er jeg vant til at tilbyde folk et bibelkursus. En tysk kriminalpolitimand, der nogle år boede i Thy af helbredsgrunde, sagde ja tak til tilbuddet. Her fik jeg mulighed for at friske det tyske sprog op. Det var ham, der stillede spørgsmålet: Hvad er det for nogle tyske grave fra første verdenskrig på Agger kirkegård? Jeg kendte intet til disse grave, men blev nysgerrig.

Dengang i 2005 kunne man ikke som i dag finde de gamle kirkebøger på nettet. Landsarkivet i Viborg sendte mig kopier af de sider af Agger kirkebog, som omtalte de tolv tyske marinesoldater. For de fleste var der ikke ret mange oplysninger at finde. Så henvendte jeg mig til *Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge*, men de vidste endnu mindre, kun navnet og dødsdatoen, men det stod jo allerede på gravstenene. Strandingsmuseet St. George i Thorsminde har en liste over skibe, der er sunket i Vesterhavet, så ved hjælp af dødsdatoerne kunne jeg finde frem til hvilke skibe de var med.

Nu gik det slag i slag med at stykke historien sammen. Forummet *Weltkriegsopfer* hjalp mig med at sætte nogle byer på plads, hvor flere af dem var født. Så skete der det, at både *Volksbund* og *Weltkriegsopfer* bad mig om hjælp. At det satte en hel lavine i gang, var ikke til at vide, men hvor *Volksbund* kun interesserer sig for de tyske grave, som de administrerer, registrerer *Weltkriegsopfer* alle ofre, soldater, flygtninge, frihedskæmpere og civile ofre. I mit arkiv er der nu mange tusinde optegnede. Selv nogle, som

var ukendte, blev identificeret. Det kan jeg komme tilbage til i en fremtidig udgave af årbogen.

ØRUM KIRKEGÅRD

På Ørum kirkegård ligger én tysk marinesoldat begravet. På gravstenen står der: »*Es starb für sein deutsches Vaterland Ernst Gäde 10.7.1918*«. Kirkebogen er kun til meget lidt hjælp. Her står kun: »*16. August 1918 er Liget fundet inddrevet paa Ørum Strand, Ørum Sogn, Hassing Herred, Ørum Sogns Kirkegaard, Hassing Herred 1918, Begravet 20. August, Ukendt Mand (Gäde?), Tysk Marinesoldat, ca. 25 Aar.*«

1. Ørum Kirke. I nederste venstre hjørne ses den tyske grav.

2. Ernst Gades grav på Ørum kirkegård.

3. Ernst Johann Gäde, 15.03.1898 – 10.07.1918.

4. Den smukt renoverede indgang til Bälów kirke.

5. Mindetavlen i Bälów kirke.

Dødsdatoen er dog til hjælp her. Det drejer sig enten om torpedobåd S 62 eller S 66. Begge sejlede ind i et minefelt sydøst for Dogger Banke. S 62 sank den 10. juli 1918 kl. 21.30, og 27 blev dræbt eller druknede. S 66 sank den 10. juli 1918 kl. 20.40, og 76 blev dræbt eller druknede. Begge både ligger på havets bund på positionen 54.47 N og 4.52 Ø.

Chefen for den 13. torpedobåds-halvflotille, Diether Röder von Diersburg (der ligger begravet på Vang kirkegård) havde hjælp af svære stridskræfter og et luftskib til observation, da han med flere torpedobåde ville sikre en vej gennem minefeltet, kaldet »Weg 200«. Den 10. juli sank S 62 meget hurtigt efter at have ramt en mine. Til trods for faren ankrede S 66 op, og von Röder og to andre officerer tog i deres motorjolle ud for at redde overlevende og bringe dem ombord. Kort efter ramte også denne båd en mine. Röder von Diersburg blev sammen med 12 andre reddet ombord på A 79. Kort tid efter, lige efter midnat den 11. juli, ramte A 79 en mine og 53 af mandskabet mistede livet, derimellem Röder von Diersburg. Der ligger flere fra disse tre både begravede på vestjyske kirkegårde, blandt andet på Agger kirkegård.

Hvor var Ernst Gäde født? Her kunne »*Verlustliste 1 WK*« hjælpe. Her stod, at han var torpedomatros og født i Bälów, Westprignitz. I mange tyske byer er der et mindesmærke for faldne i de to verdenskrige. En henvendelse til Bälów bystyre førte til at de sendte billeder af kirken og mindetavlen med fem navne over de faldne fra denne by i første verdenskrig, og ved det sidste navn stod: »*Ernst Gäde Torpedoboot 66 gef. 10. Juli 1918 Nordsee.*« I denne kirke havde han lært at man ikke må slå ihjel, men nu blev han hædret for at være med til slå ihjel. Øverst på mindetavlen står der i oversættelse:

»I hellig kamp for Tysklands ære. Kristus er opstandelsen og livet. I denne kommune døde disse heldøden for fædrelandet i verdenskrigen 1914-1918.«

Så var det blot at finde frem til et familiemedlem, og det lykkedes også. En niece blev kontaktet og sendte et billede af Ernst Gäde i uniform. Hun oplyste, at hans fulde navn var Ernst Johann Gäde, og at han var født i Bälów den 15. marts 1898. Ellers kunne hun grundet fremskreden alder ikke huske mere.

VORUPØR GAMLE KIRKEGÅRD

På Vorupør gamle kirkegård ligger tre tyske marinesoldater begravet. I lange tider var kun to synlige, men i min søgning stødte jeg på et notat i *Thisted Amts Avis* 13. april 1916 og i *Skagen Avis* dagen efter, hvor et bådelaug fra Vorupør havde fundet et lig, der drev rundt i havet holdt oppe i et redningsbælte. De mente, at det var en engelsk marinesoldat, men ved ligsynet viste papirer på liget, at det drejede sig om en tysk marinesoldat. Liget var iført olietøj over en marineuniform og lange skaftestøvler. I lommen var forskellige papirer, hvoraf det fremgik, at afdødes navn var Kusche. Yderligere havde han 70 mark på sig. Så gik turen til kirkebogen, hvor navnet var skrevet Adolf Kusche. Han var begravet den 14. april 1916 og var ca. 22 år gammel.

Nu måtte jeg henvende mig til sognepræsten Flemming Burgdorf for at få tilladelse til at fotografere kirkegårdsprotokollen og kort over kirkegården. Her fremgik det, at han var begravet i række 8, grav 13. De to andre tyske marinesoldater lå i samme række i grav 32 og 33. Til venstre for disse to grave var grav 28, og den næste var grav nr. 13. En lidt underlig nummerering. Nu måtte jeg have fat i Burgdorf igen for at få lov til at en graver skrællede græstæppet af hvor jeg anviste. Der var ikke megen tiltro til at det kunne passe, men her dukkede graven op. Den var på samme måde som de to andre omgivet af fliser. Desværre var der ingen gravsten på den.

Allerede den 15. april skrev *Vendsyssel Tidende*, at Adolf Kusches lig var det fjerde fra torpedobåden G 194. De tre andre ligger begravet på Furreby kirkegård med to besætningsmedlemmer og på Skagen kirkegård den tredje. En femte, som avisen ikke kendte, blev begravet på Haurvig kirkegård.

Torpedobåden G 194 hed tidligere T 194 (T for »Torpedoboot«). Senere blev bogstavet erstattet efter hvilket værft, der havde bygget båden. G står for »Germaniumwerke«. Den 23. marts 1916 blev G 194 sænket af den engelske krydser *Cleopatra*, der vædrede båden. Alle 93 mand ombord blev enten dræbt eller druknede.

Cleopatra havde været på en mission, hvor de skulle dække et angreb udført af britiske vandfly-

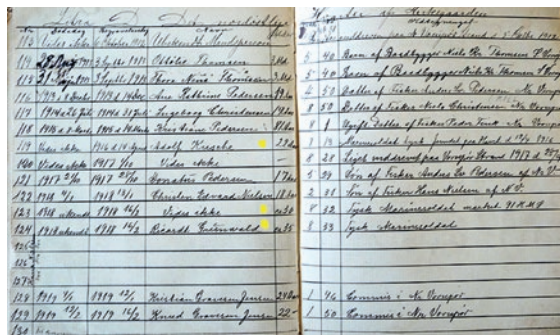
6. Graveren skræller græstæppet væk.

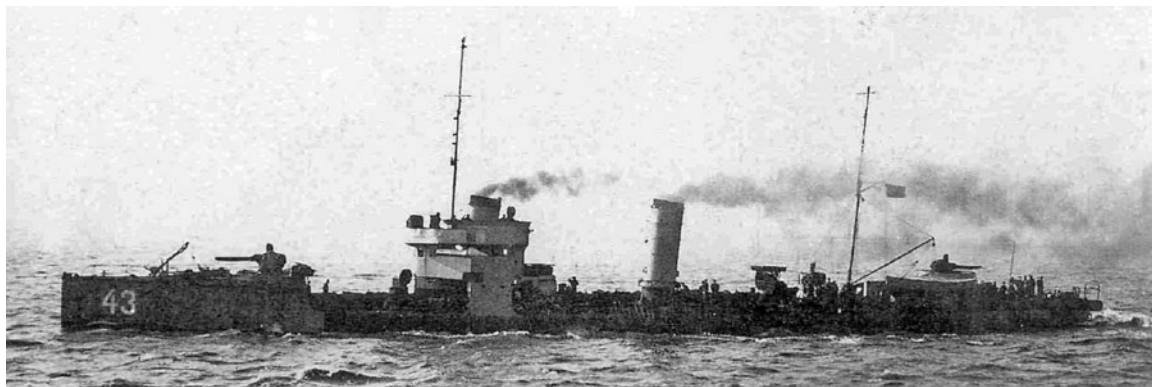
7. Kusches grav uden gravsten er dukket op.

8. Kapellet på Vorupør kirkegård er det tidligere våbenhus til kirken, som blev revet ned i 1902.

9. Kirkegårdsprotokollen, hvor de tre tyske grave er mærket med gult.

10. Der eksisterer ingen billeder af torpedobåd G 194, men søsterskibet G 143 er nøjagtig magen til.

11. Arnsdorf kirke, hvor Adolf Kusche blev døbt.

12. Arnsdorf, i dag den polske by Milków.

vere mod luftskibshangarerne i Tønder. På vej hjem så de nu den tyske torpedobåd *G 194* lige forude. De drejede sådan, at de ramte den på siden. *G 194* blev skåret over i to halvdele og sank øjeblikkelig. Manøvren medførte dog, at de ramte den lette britiske krydser *HMS Undaunted* i boven. Trods sammenstødet med to både kunne *Cleopatra* selv humpe hjem til sin base. *Undaunted* var så ilde medtaget, at det tog den fire dage at komme hjem.

Verlustliste oplyste, at Adolf Kusche var »Torpedo-Maschinen-Matrose«, født i Arnisdorf, Kreis Strelau i Schlesien og tjente i 2. Halbflottille. Desværre var kirkebøgerne brændt i 2. verdenskrig. Jeg fandt en ung dame, hvis oldefar var bror til Adolf Kusche, men hun kendte intet til denne. Så her ender sporene foreløbig.

13. HMS *Cleopatra*.

VIGSØ

Vigsø kirke hører til landets mindste kirker. På kirkegården befinder sig én af de kendte sorte gravsten med teksten »*Es starb für sein deutsches Vaterland Johann Schüttrup 22.8.1917*«. Først når man ser indførslen i kirkebogen, fornemmer man en dramatisk historie. Han havde tjent på et tysk luftskib, det som tyskerne kaldte en zeppelin efter konstruktøren, Graf von Zeppelin.

Disse luftskibe havde fortløbende numre, denne havde *L 23* og hørte til basen i Tønder, som på den tid havde det tyske navn Tondern. Den var 178,5 meter lang og 18,7 meter i diameter og udstyret med fire Maybach HSLu motorer på hver 240 hk. Flyvehastigheden var 90 km i timen, og fartøjet havde brændstof med til 30 timers flyvning, hvilket gav en stor aktionsradius. Den havde da også været på tre bombetogter og kastet over fem tons bomber over England.

Det var farligt og meget koldt at være besætningsmedlem på en zeppelin. Zeppelinerne var store og klodsede, og som opdrift brugtes den eksplosive luftart brint. De var forholdsvis langsomt flyvende samt svære at manøvrere og lande i dårligt vejr. De kunne flyve i helt op til 6000 meters højde, hvilket gjorde dem næsten urørlige, når de om natten i stor højde kom helt lydløse ind over England med en bombelast.

14. Vigsø kirke.

Den mest dramatiske hændelse skete den 23. april 1917, da *L 23* kaprede den norske bark *Royal 85* sømil ud for Bovbjerg fyr. Det er første gang i historien, det lykkedes et luftskib at kapre et sejlskib. Først kastede luftskibet en bombe lige foran sejlskibet, hvorefter den norske besætning gik i bådene. Luftskibet gik derefter forsigtigt ned over den ene redningsbåd, hvor de bad om skibets papirer. Så låste man den norske besætning inde på deres kvarter, men da det kneb tyskerne at manøvrere skibets sejl, blev besætningen sat fri og beordret til at sejle skibet.

Den 21. august 1917 om morgenen var der engelske flådestyrker ud for Jyllands vestkyst. De blev observeret af zeppeliner *L 23*, der fulgte dem. *L 23* sendte løbende radiomeldinger hjem om de fjendtlige skibes positioner og antal. For ikke at blive ramt af krydsernes kanonild, holdt luftskibet sig i så stor højde og afstand, at de var uden for rækkevidde, men man var ikke klar over, at én af de engelske krydsere var udstyret med et fly, som kunne sendes op ved hjælp af et katapultarrangement. Det var noget nyt som tyskerne ikke kendte. Dette fly, en Sopwith Pup ført af flyverløjtnant B. A. Smart, indhentede luftskibet, der forsøgte at undvige. I en højde af 2000 m lykkedes det den britiske pilot i en afstand af kun 20 m at skyde *L 23* i brand, hvorefter det styrtede brændende i havet. Hele besætningen på 19 mand omkom.

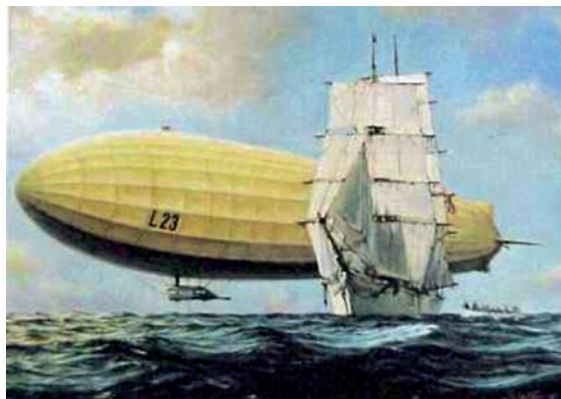
15. Schüttrups grav på Vigsø kirkegård.

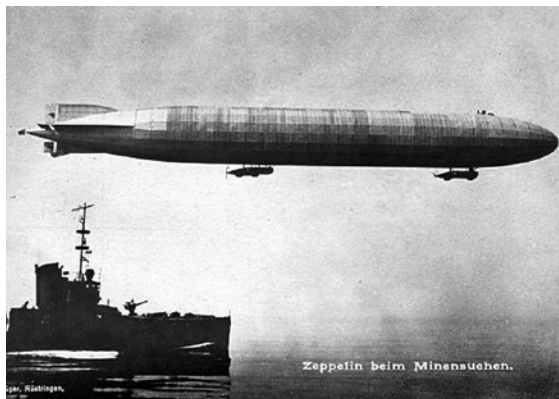
16. Johann Friedrich Schüttrup, 02.11.1888 - 22.08.1917.

17. Skytterne øverst på L 23 i varm påklædning.

18. Kapringen af den norske bark Royal.

19. L 23 på minesøgning.

Hvem var seglmagermatros Johann Friederich Schüttrup? Kirkebogen oplyser, at han var født den 2. november 1888 i Westende-Kirkloog. Han var således 28 år, da han døde. Disse oplysninger havde man fået fra Udenrigsministeriet i en skrivelse af 10. december 1917. Man havde allerede fundet, at hans tøj var mærket »Schüttrup 104 23«. En henvendelse til Niedersächsisches Landesarchiv førte til, at jeg modtog en fødsels- og en dødsattest. Nu gik jag-

ten ind på at finde slægtninge. Det lykkedes til sidst at finde en 90 år gammel niece. Hun sendte mig et billede af Johann Friedrich Schüttrup. Ikke bare en kopi, men et hundrede år gammelt originalbillede.

Olaf Berg Nielsen.
Født 1938. Pensioneret bogtrykker.

Billeder: 3: Ingrid G. 4, 5: Amt Bad Wilsnack. 14: Henrik B-J. 16: Johannes S. Alle andre billeder: Forfatteren.